

SÄTRA GRAVFÄLT OCH GÄVLE STADSLAGER

Arkeologisk förundersökning i form av schaktövervakning

Sätra 109:1, 111:10 och Öster 2:1

Gävle RAÄ 2:1-3, 51:1 och 266:1

Gävle stad och kommun

Gästrikland

2013

Anders Altner

SÄTRA GRAVFÄLT OCH GÄVLE STADSLAGER

Arkeologisk förundersökning i form av schaktövervakning

Sätra 109:1, 111:10 och Öster 2:1
Gävle RAÄ 2:1-3, 51:1 och 266:1
Gävle stad och kommun
Gästrikland
2013

Rapport 2014:09
Anders Altner

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter (tryckt), böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Box 746, 801 28 Gävle

Tel 026-65 56 00

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2014

Omslagsbild: Sättragravfältet (RAÄ 2) 1950-tal. Foto: Carl Larssons

Ateljé/Länsmuseet Gävleborg.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	5
Målsättning och metod.....	6
Topografi och fornlämningsmiljö.....	8
Tidigare undersökningar.....	8
Resultat.....	10
Schakt 1 Sättra 109:1 och 111:10, Gävle RAÄ 2.....	10
Schakt 2, Öster2:1, Gävle RAÄ 51:1.....	12
Analys.....	13
Tolkning.....	14
Förslag till vidare åtgärder.....	14
Referenser.....	15
Administrativa uppgifter.....	15
Bilaga 1. Schaktbeskrivningar.....	16
Bilaga 2. Anläggningsbeskrivningar.....	17
Bilaga 3, Fyndlista.....	19
Bilaga 4. Profiler.....	20

Figur 1. Utdrag ur fastighetskartan. De röda punkterna markerar områdena för förundersökningsschakten. Skala 1:100 000.

SAMMANFATTNING

Länsmuseet har utfört en arkeologisk förundersökning i form av schaktövervakning i anslutning till fornlämningarna Gävle RAÄ 2:1-3 (Grav- och boplatsoområde), RAÄ 266:1-2 (Vägmärke) och inom RAÄ 51:1 (Gävle äldre stadslager). Arbetet föranleddes av grävningen av en ny vattenledning från Sättraverken till Fältskärsleden. Kostnadsansvarig var Gästrike Vatten. Totalt schaktningsövervakades två schakt, ett inom Sättravägen och det andra inom Fältskärsleden. Fler schakt grävdes men utanför berörda fornlämningar. Arbetet utfördes under perioden 29 maj och 15 november 2013.

Schakt 1 grävdes längs sydöstra sidan av Sättravägen strax öster om Gävle RAÄ 2. I schaktet framkom fem anläggningar inom en relativt koncentrerad yta. Anläggningarna bestod av två slaggavtappningsgropar till blästerugn (A1, fas 2 och A2, fas 1), en lerfylld nedgrävning av osäker funktion (A3), ett förmodat kolupplag (A5) och ett skadat slagg/slaggvarp (A7). I slänten ned mot järnvägsspåren iaktogs ytterligare en slagg/slaggvarp, bestående av spridd slagg (A8).

Slaggavtappningsgrop till blästerugn (A2) har daterats till Vendeltid (590-670 e.Kr.). Det har inte gått att avgöra om bränslet till blästerugnarna utgjorts av enbart ved eller kol. Det förmodade kolupplaget var enligt ¹⁴C-analysen av modernt datum och utgör troligen ett resultat av husetableringen vid Sättravägen under sent 1800-tal tidigt 1900-tal.

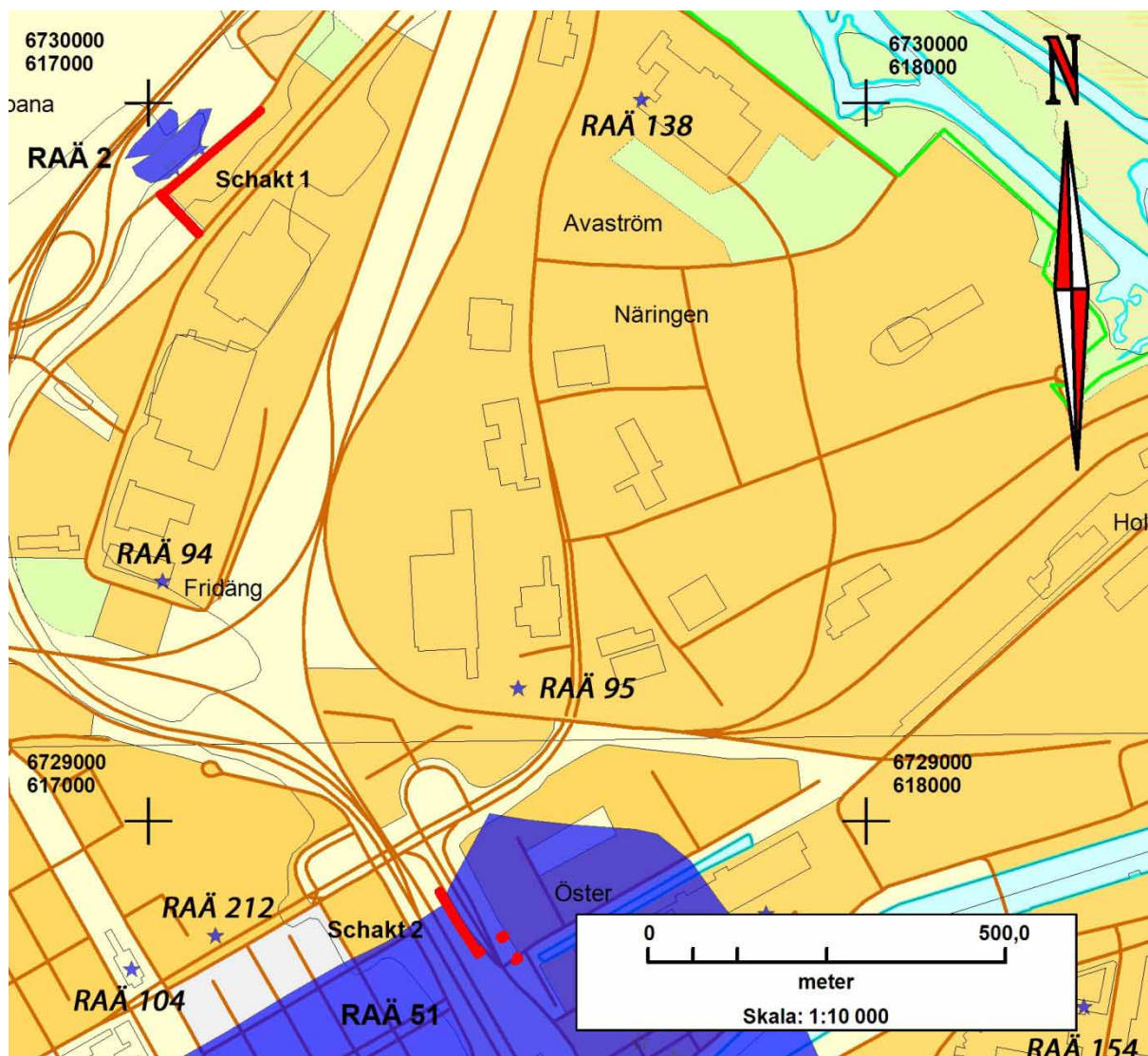
De påträffade anläggningarna har en tydlig koppling till tidigare undersökningar som gjorts i området. Av det stora ursprungliga antalet gravar som legat inom gravfältet, samt anläggningar som framkom vid Riksantikvarieämbetets undersökning 1981 borde det ha funnits en mer omfattande bebyggelse i området. Sannolikt har det funnits flera blästerugnar anlagda efter slänten, men dessa har antagligen förstörts i och med den bebyggelseetablering som skett i området längs med Sättravägen. Resterna av slaggvarp A8, talar för att så varit fallet.

Schakt 2 grävdes inom RAÄ 51 (Gävle stads äldre stadslager). Inga anläggningar eller kulturlager iaktogs inom schaktet. Direkt under asfalten och bärlager framkom ett sterilt lager av postglacial lera. Sannolikt har den äldre markytan här schaktats bort i samband med byggnationen av fältskärsleden.

INLEDNING

I samband med Gästrike Vattens grävningar för en ny vattenledning, från Sättraverken till Fältskärsleden i Gävle centrum, utförde Länsmuseet Gävleborg, en förundersökning i form av schaktövervakning på fastigheterna Sättra 109:1, 111:10, och Öster 2:1, Gävle stad och kommun (Figur 2). Beslut om förundersökning i form av schaktövervakning togs av Länsstyrelsen Gävleborg (Lst dnr 431-8159-12), då arbetet gjordes direkt sydöst om RAÄ 2:1-3 (Grav- och boplatsoområde), RAÄ 266:1-2 (Vägmärke) och RAÄ 51:1 (Gävle äldre stadslager). Arkeologer från länsmuseet utförde förundersökningen mellan 29 maj och 15 november 2013. Gästrike Vatten bekostade den arkeologiska förundersökningen.

Utifrån fornlämningsbilden i angränsande områden bedömdes området i Sättra utgöra ett lämpligt läge för bosättning och järnframställning under järnålder och medeltid. Nivåerna över havet visar att området har legat kustnära under äldre järnålder. Området består av en moränås, bevuxen med enstaka barr- och lövskog. Schaktet grävdes längs sydöstra sidan av Sättravägen. Området vid Fältskärsleden har troligen rest sig ur havet kring yngre järnålder – medeltid och berörde nordöstra delen av Gävle stads äldre stadslager (RAÄ 51).

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan. De blåmarkerade ytorna utgör kända fornlämningar och de röda markerar förundersökningsschakten. Skala 1:10 000.

MÅLSÄTTNING OCH METOD

Målsättningen med förundersökningen var att dokumentera eventuella fornlämningar inom ledningsschakten för att tillvarata kunskap som förväntas bidra till områdets historia.

Målsättningarna för förundersökningen var att inom Sättravägen, schakt 1:

- Undersöka om kulturlager och lämningar kom att beröras av schaktningsarbetet.
- Om möjligt klargöra gränsdragning för gravfält RAÄ 2:1.
- Klargöra om bearbetning av järn och järnframställning skett på platsen.
- Klargöra om eventuella lämningar kan kopplas samman med gravfältet RAÄ 2:1 och boplatserna RAÄ 2:2.

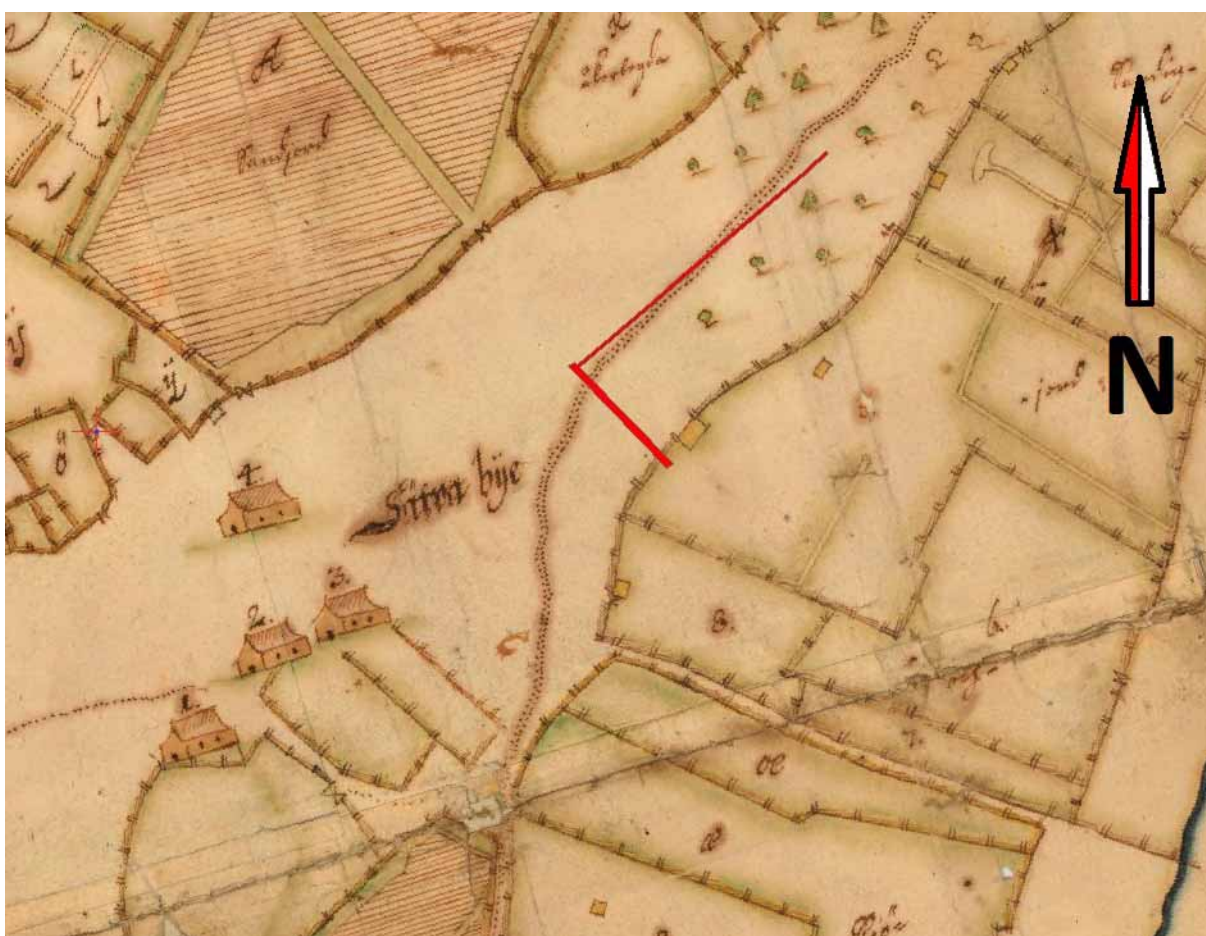
Målsättningarna för förundersökningen var att inom Fältskärsleden, schakt 2:

- Undersöka om kulturlager och lämningar kom att beröras av schaktningsarbetet.
- Om möjligt klargöra gränsdragning för stadslagret RAÄ 51:1.

Länsmuseet ansåg det troligt att rester av järnframställningens olika processer kunde komma att påträffas inom schakten och möjlig förekomst av förhistorisk bebyggelse, i form av stolphål, härdar, kokgropar och avfall. Vidare gick det inte att utesluta att eventuella rester av skadade gravar kunde påträffas inom utredningsområdet, samt förekomst av bebyggelserester av Sättras gamla bytomt (Figur 3), med ursprung i medeltiden.

Förundersökningen utfördes i form av sökschaktsgrävning med grävmaskin i väg och släntmiljö. Schakten togs gradvis ned till fynd- och/eller kontextförande lager, annars till den naturligt förekommande jordmånen för att lättare kunna urskilja eventuella konstruktioner. Kol- och slaggprover togs ur tydligt identifierbara arkeologiska lager för eventuell ^{14}C -datering.

Påträffade kulturlager och konstruktioner rensades för hand och därefter dokumenterades de i form av fotografier och profilritningar. Schakten och anläggningar mättes in med GPS och beskrevs, med längd, bredd och djup.

Figur 3. Detalj ur 1681 års geometriska karta över Sättra bys ägor i Hille socken (Lantmäterieverkets arkiv: 21-hil-35). Förundersökningsschakt 1 vid Sättra är markerat i rött.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

RAÄ 2 ligger på sydöstra sidan av Sättravägen på krönet av en låg ås. Höjden över nuvarande havsnivå är 15-20 meter och jordarterna i området består av isälvsediment och postglacial sand. Platsen ligger i dag i ett hårt exploaterat stadslandskap dominerat av industrier, vägar, bebyggelse och järnvägsbankar.

Efter den geometriska kartan från 1681 (Figur 3) och i relation till bytomt/gårdstomt RAÄ 218 så grävdes schakt 1 i skogsmark, strax Ö om Sättra by och, på kartan, markerad färdväg.

Sättra kommer ur namnet *säter*, från fornnordiskans ”*setr*” och betyder i mellersta och östra delen av Sverige ”*skogsäng, utmarksäng*” och utgör bildningen till verbet ”*sitta*” med en grundbetydelse till ”*sittande, uppehåll och placering*”. I västra delen av Sverige och delar av Norge, har säter ett annat ursprung och betyder ”*fäbodställe*”. I betydelse av *säter (sætr)* som fäbodställe ligger ursprunget något senare i tiden och är som äldst från medeltiden, medan betydelsen *säter (setr)* som ängsmark vanligen har sitt ursprung i senare delen av järnåldern (Hedblom 1958; Vikstrand 2013).

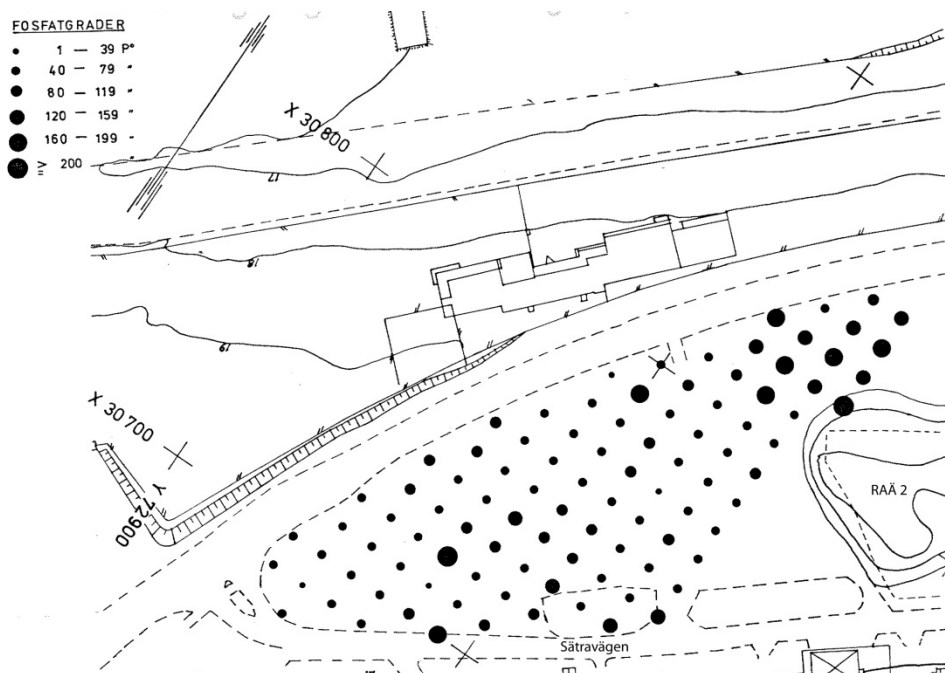
Det äldsta dokumentet där *Sättra* nämns som ortnamn är från år 1432 och då i en underskrift, i samband med en attest över Uppsala domkyrkas överhöghet över Öhn i Valbo (Jowan ij sæthrom: r. 15).

Sättragravfältet RAÄ 2:1 och boplatsen RAÄ 2:3 ligger sydväst om Testeboåns utlopp i inre fjärden i Gävle och fornlämningsmiljön i närområdet domineras av gravfält och blästplatser. I Testeboåns närhet finns ett antal registrerade gravfält vid Strömsbro (RAÄ 5 och 8), Fors (RAÄ 3 och 114) Gävle socken, samt Södra Åbyggeby (RAÄ 86, 92 och 93), Norra Åbyggeby (RAÄ 87) och Varva (RAÄ 103) Hille socken. Inom samma områden som gravfälten finns också ett stort antal blästbrukslämningar, Strömsbro (RAÄ 35, 84, 90 och 135), Fors (RAÄ 110, 112, 113 och 150) Gävle socken, Åbyggeby (RAÄ 89, 101, 154 och 155), Varva (RAÄ 104, 159, 160, 255 och 452) Hille socken.

Tidigare undersökningar

1931 undersökte Bo von Malmberg en mindre hög i nordöstra delen av gravfältet och fyndmaterialet utgjordes av brända ben, järnfragment och järnslag och daterades till vikingatid (inv. GM 2580).

I samband med en planerad breddning av väg E4 utförde Riksantikvarieämbetet, år 1981, en arkeologisk undersökning av grav- och boplatssområdet (RAÄ 2) och sammanlagt undersöktes 1600 m² (Jeppson 2004). Den arkeologiska undersökningen i området föregicks av fosfatkartering (Figur 4), geofysisk provtagning och provundersökning. Vid tidpunkten för Riksantikvarieämbetets undersökning av området kvarstod endast 17 stycken gravhögar av de tidigare 38 inventerade antalet gravar.

Figur 4. Riksantikvarieämbetets upprättade fosfatkarta över 1981 års undersökning. Fosfatkartan visar förhöjda värden i norra och sydöstra delen av undersökningsområdet.

Fornlämningsområdet med kulturlager har ursprungligen tagit ett större område i anspråk, vilket visade sig tydligt, vid undersökningen 1981, då anläggningar i västra delen av området var skurna av E4:an. I södra delen iaktogs omfattande markförändringar. Vidare iaktogs spår av att undersökningsytan tidigare blivit avbanad i och med omrörda jordmassor med slaggstycken och järn. Under detta fanns rester av ett orört kulturlager endast 0,05–0,1 meter tjockt.

Inom undersökningsområdets norra del framkom 316 anläggningar av vilka flertalet utgjorde gropbottnar och hälften av dessa tolkades tillhöra järnframställning och smidesverksamhet, medan den andra hälften utgjorde stenpackningar och stolphål. Av de påträffade stolphålen tolkades enstaka i söder utgöra rester av ett 20 x 8 meter stort treskeppigt stolphus. I norra delen urskiljdes tre stycken mindre hus, troligen ekonomibyggnader.

Anläggningarna vilka tolkats tillhöra järnframställning och utgjordes av schaktugnar och gropugnar. Gropugnarna hade funktionen av slaggtappning i ytnivå med en intilliggande slagggrop, medan schaktugnarna hade en slagggrop i botten av anläggningen.

Vidare påträffades smidesgropar, kolningsgropar och gropar för rostning av malm, samt färskning av järn, vilka oftast låg tätt tillsammans och i rad. Smidesgroparna innehöll slaggstycken, järnföremål och bränd lerpackning i ytan.

Det framkom även 20 hårdgropar, hälften med enbart kol, resterande med järn- och slaggstycken, en fällsten, 26 gropar med lerklining och fragment av blästermunstycken, 17 gropar innehöll enbart små slaggstycken och 18 gropar med både järn och slagg. I en mindre grop iaktogs två fyrkantiga järnstycken vilka båda vägde 450 gram. Påträffade fynd utgjordes av blästermunstycken, järnklumpar, slagg, bränd lerklining/lerpackning, järnstycken, spik, nitar och knivar (Jeppson 2004).

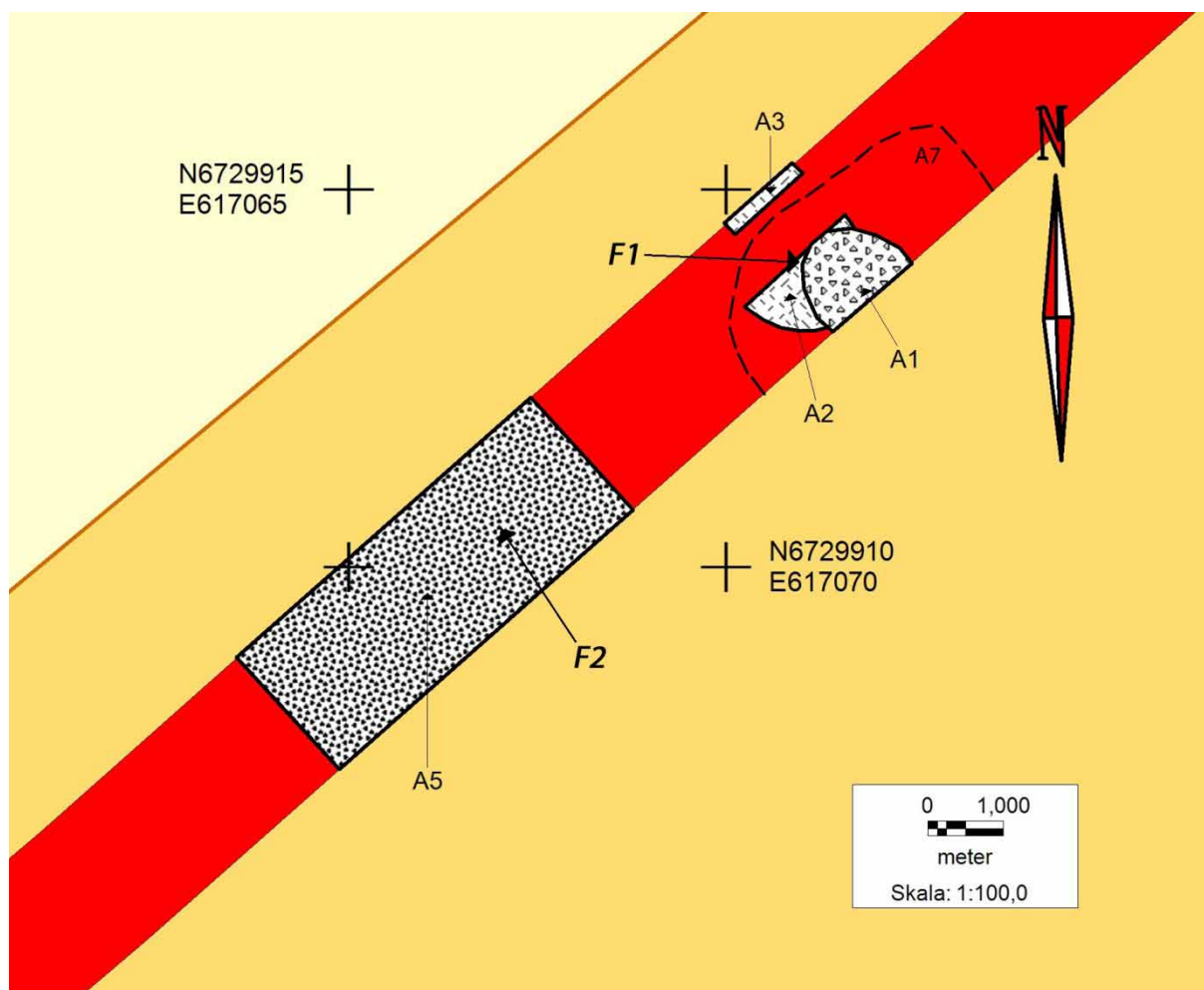
RESULTAT

Totalt grävdes två stycken sökschakt på sammanlagt 1 220 m². Schakten var 190–250 meter långa, 2–4 meter breda och 2,2 meter som djupast (Figur 2). Båda schakten bar spår av kraftig sentida exploatering.

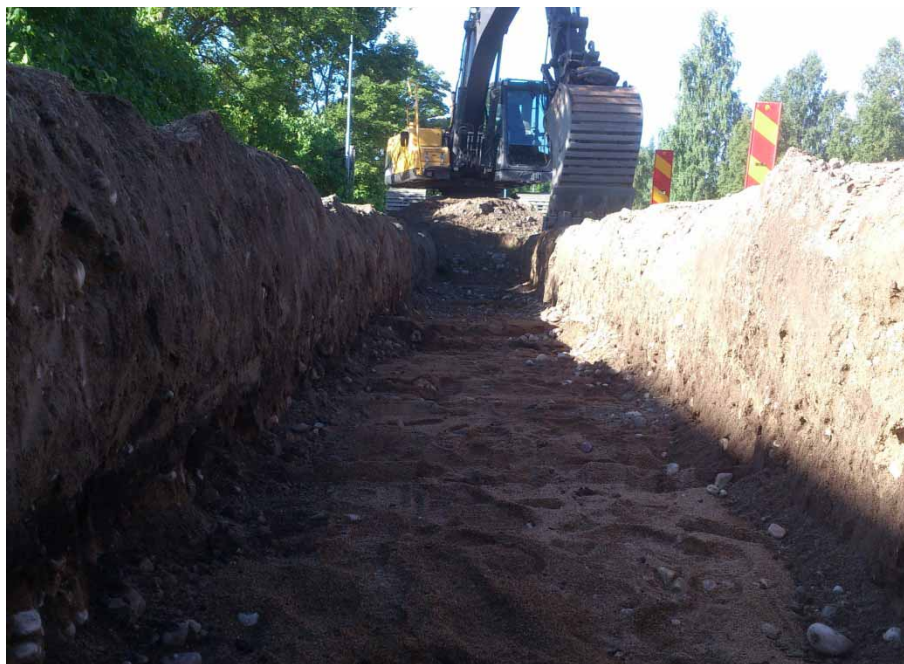
Schakt 1 Sätra 109:1 och 111:10, Gävle RAÄ 2

Schaktet grävdes längs Sätrevägen sydöst om grav- och boplatsoområdet RAÄ 2, samt ner efter en slänt sydväst om Sätrevägen. Under asfalt och bärlager iaktogs fem stycken anläggningar: en slaggavtappningsgrop till blästugn (A1, fas 2), slaggavtappningsgrop till blästugn (A2, fas 1: 590–670 e.Kr.), nedgrävning (A3), ett område med kol, vilket initialt tolkades som ett kolupplag (A5), samt en skadad slaggvarp (A7) (Figur 5). Inom schaktet gjordes två fynd, varav ett järnföremål (F1) och ett av obränt ben (F2), troligen matavfall.

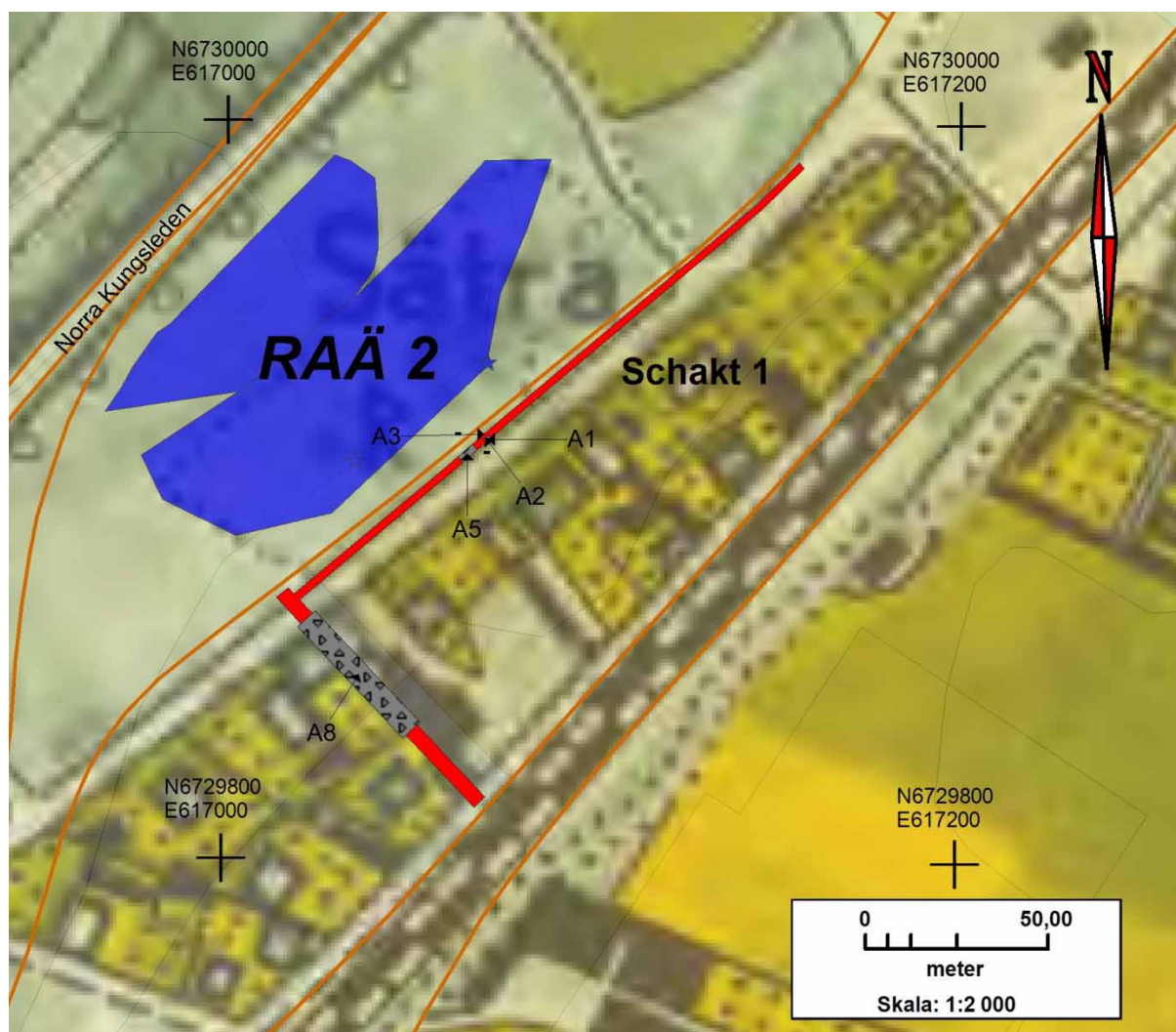
I slänten sydöst om Sätrevägen iaktogs en skadad slaggvarp (A8, figur 7), i form av spridd slagg inom schaktmassorna och matjorden i schaktkanten. Möjligen har det legat en eller flera blästerugnar i närheten till anläggningen, vilka troligen har förstörts i samband med den bebyggelse i Sätra vilken finns markerad på 1954 års ekonomiska karta Strömsbro (13H6e) (Figur 7).

Figur 5. Utdrag ur fastighetskartan. Röd markering utgör del av förundersökningsschakt 1. A1 och A2 utgör slaggavtappningsgropar till blästugn i två olika faser, A3 en nedgrävning, A5 område med kol och A7 område för skadad slaggvarp markerat med streckad linje. F1 utgör ett järnfynd och F2 fynd av obränt ben. Skala 1:100.

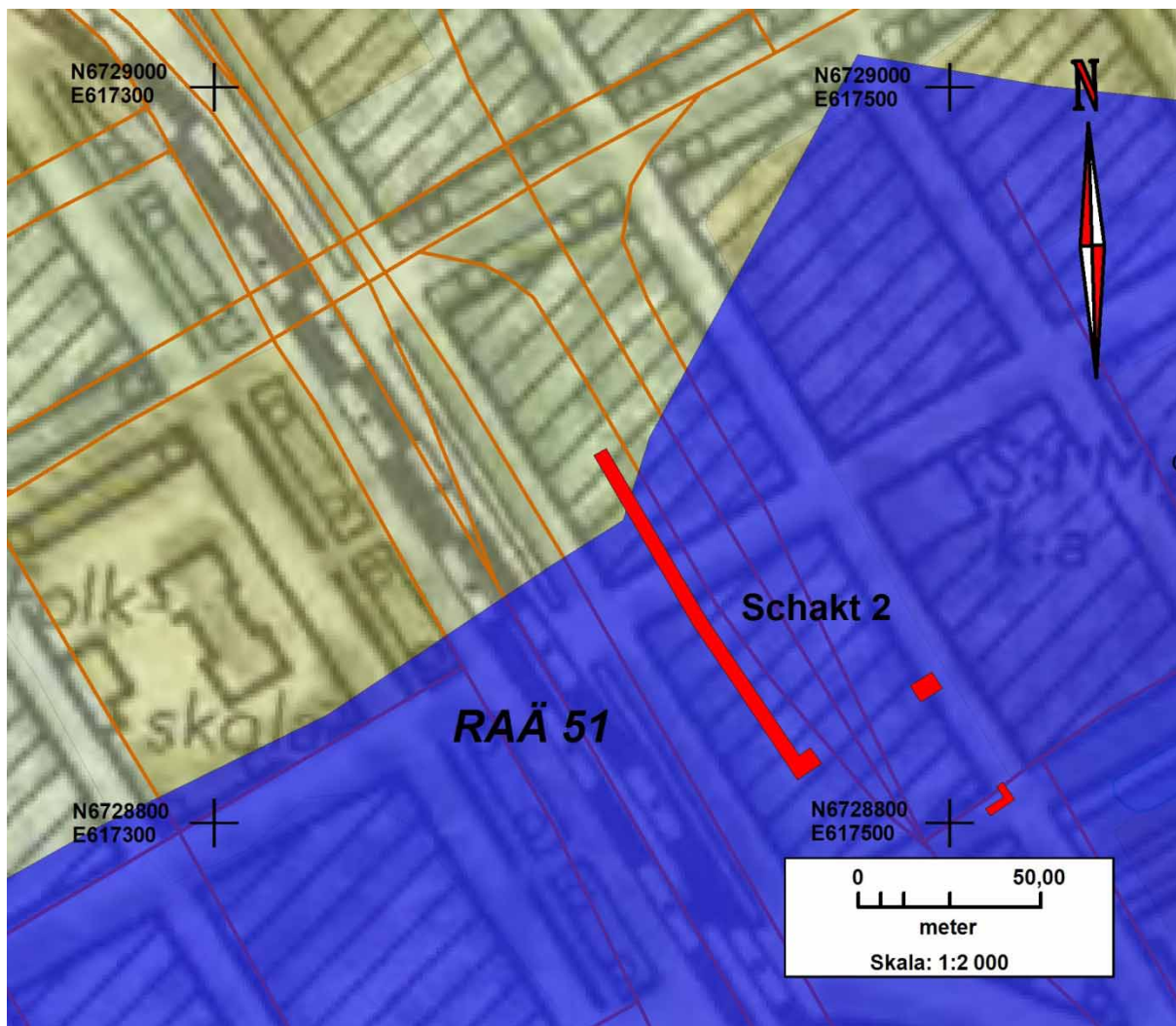
Figur 6. Schakt 1 vid Sättravägen, taget från NÖ. Foto: Anders Altner.

Figur 7. Utdrag ur fastighetskartan. De blåmarkerade ytorna utgör Sättra grav- och boplatssområde RAÄ 2:1-3. Den rödmarkerade ytan utgör förundersökningsschakt. I bakgrunden ses 1954 års ekonomiska karta över Strömsbro (J133-13h6e55). Skala 1:2 000.

Schakt 2, Öster2:1, Gävle RAÄ 51:1

Schakt 2 grävdes på västra och östra sidan i Fältskärsleden, inom fornlämning Gävle RAÄ 51, vilket utgör Gävle stads äldre stadslager (Figur 8). Inga anläggningar eller kulturlager framkom inom schaktet. I samband med byggandet av Fältskärsleden har sannolikt eventuella rester av RAÄ 51 helt och hållet schaktats bort (Figur 9).

Figur 8. Utdrag ur fastighetskartan. Den blåmarkerade ytan utgör RAÄ 51 (Gävle stads äldre stadslager) och de röda ytorna markerar förundersökningsschakten. I bakgrunden ses 1954 års ekonomiska karta över Gävle stad (J133-13h5e67). Skala 1:2 000.

Figur 9. Schakt 2 vid Fältskärsleden, visar bärlager och gammal sjöbotten av blålera, taget från S. Foto: Anders Altner

Analys

Vedartsanalys

Ett kolprov skickades till Vedlab i Glava för vedartsanalys, provet togs ur ett förmodat kolupplag. Resultatet av analysen visade att kolprovet härstammade från trädslaget tall och björk, vilken ger ett glöddrikt kol (Vedlab rapport 1364).

Anl.	ID	Anläggnings-typ	Prov-mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.
5	L3	Kolupplag?	46,3g	30,8g 27 bitar	Björk 7 bitar Tall 20 bitar	Björk 155mg

Figur 10. Vedartsanalysen visade att kolprovet från det möjliga kolupplaget bestod av kol från tall och björk av låg egenålder. Vedlab rapport 1364.

¹⁴C-analys

Två kolprov har daterats vid Ångströmlaboratoriet i Uppsala (Figur 11).

Prov Nr	Anläggning	¹⁴ C ålder BP	Kalibrerade år	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.
Ua-47628	A2 Slaggrop	1402+/- 31	590-670 e.Kr.		
Ua-47629	A5 Kolupplag?	131 +/- 30	Recent	Björk 7 bitar Tall 20 bitar	Björk 155mg

Figur 11. ¹⁴C-datering utförd på Ångströmlaboratoriet i Uppsala, daterar slaggropen A2 till vendeltid och kolupplaget A5 till modern – sen historisk tid.

TOLKNING

Järnframställningen på platsen har bedrivits under perioden yngre järnålder och det har funnits minst två blästerugnar med delar av ett slagggvarp, en lerfylld nedgrävning med osäker funktion, ett möjligt kolupplag, samt rester av ett skadad slagggvarp bestående av spridd slagg. Den spridda slaggen talar för att det kan ha funnits flera blästerugnar i nära anslutning till RAÄ 2 (schakt 1). Troligen har det funnits flera blästerugnar anlagda efter slänten, men dessa har sannolikt förstörts i och med den bebyggelseetablering som skett i området längs med Sättravägen, resterna av slagggvarp A8, talar för att så varit fallet.

A1 och A2 utgör botten av slagggavtappningsgropar till blästerugn i två olika faser. Den nedre slagggropen A2 har daterats till vendeltid och det som kvarstår av anläggningen är nedgrävningen för slagggavtappningsgropen, samt raseringsmaterial från själva blästerugnen som eroderat ner i gropen. Då slagggropen är nedgrävd i lös grovkornig sand så borde gropens insida varit klädd med lera eller möjligen med en stenpackning. Förekomsten av sintrad lera i botten av slagggropen (A2) utgör sannolikt rester av hårt brända ugnsväggar från tillhörande blästerugn. Beroende av hur stora bitar slagg som samlas i slagggropen avgör om slaggen enkelt kan rakas ut eller om hela ugnen helt måste tas isär för att tömmas. I detta fall verkar det utgöra det senare och fyllnadsmassorna i slagggropen har troligen eroderat ner med tiden eller hamnat där i samband med att man anlagt en ny blästerugn med slagggavtappningsgrop, i detta fall A1, där slagggropens nedgrävningskant och lerklining kan ses i lager 6 (Figur 15).

Blästplatsen vid A1-2 torde utgöra ett resultat av by-/gårdsanknuten järnframställning och det var vanligt under denna tid att järnframställningen skedde nära boplaten. Möjligen kan detta tala för att det funnits en bebyggelsekontinuitet vid Sättra och att den gamla bytomten RAÄ 218, vilken ligger 250 meter SV om RAÄ 2, har anor från åtminstone yngre järnålder.

Dateringen från slagggropen A2 stämmer väl överens med den typologiska dateringen av graven, vilken undersöktes år 1931, samt dateringen av 1981 års undersökningar inom grav- och boplatsoområdet RAÄ 2.

Dateringen från det förmodade kolupplaget A5, vilket initialt tolkades i relation till slagggrop (A1) visade sig härstamma från sen historisk tid och kan sannolikt kopplas samman med den omfattande husetableringen i området som skedde under sent 1800-tal till tidigt 1900-tal.

Om man kan lita på den andra inventeringen, år 1932, där ett 40-tal gravhögar iaktogs, av vilka endast 17 stycken kvarstår i modern tid, så har den sentida exploateringen förstört mer än hälften av gravhögarna. Inga spår av eventuellt skadade eller förstörda gravar iaktogs inom schakt 1, vilket leder till att den östra avgränsningen av gravfältet troligen är korrekt. Troligen har gravfältet legat utdraget efter en NÖ-SV riktning, möjligen längs med en äldre kommunikationsled och att en större boplat legat väster, söder och eventuellt norr om gravfältet. Även en omfattande järnhantering har skett på platsen.

FÖRSLAG TILL VIDARE ÅTGÄRDER

Länsmuseet anser att inga ytterligare åtgärder är nödvändiga i samband med ledningsdragningarna vid Sättravägen och Fältskärsleden i Gävle stad och socken.

Undersökningens resultat har visat att fornlämning Gävle RAÄ 2 har en större utbredning än vad som tidigare har registrerats och området sydväst och syd om den äldre begränsningen bör skyddas i framtiden.

REFERENSER

- Bellander, E. 1938. Gästriklands järnåldersbebyggelse. I. Fornlämningar och fynd. I: *Från Gästrikland 1938*. S. 7-156. Gävle.
- Hedblom, F. 1958. *Gästriklands äldre bebyggelsenamn*. Gästriklands Kulturhistoriska Förening, Gävle.
- Ulfhielm, B. 2012. *Järnålder i Kungsbäck*. 2012. Arkeologisk för- och slutundersökning. RAÄ 175 och 466, Gävle stad, Gävle kommun, Gästrikland 2011. Rapport Länsmuseum Gävleborg 2012:14.
- Vikstrand, P. 2013. *Järnålderns bebyggelsenamn*. Om bebyggelsenamnens uppkomst och ålder i Mälardalen. Institutionen för språk och folkminnen. Serie B:13. Uppsala.

Övriga källor

- Utgrävningsfynd, Inv. GM 2580.
- Jeppsson, A. 2004: *Slutundersökning 1981. GÄ, Gävle, Sättra RAÄ 2*. Riksantikvarieämbetet, UV C, Rapportsammanställning 2004-12-13. (RAÄ dnr 321-4672-2004). Stencil.
- Sofi (Ortnamnsregistret, Institutet för språk och folkminnen)
- Vedlab rapport 1364.
- Ångströmlaboratoriet rapport Ua-47628, Ua-47629
- Muntliga uppgifter angående slag och blästerugnar: Svante Forenius, UV GAL.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

- Länsstyrelsens dnr: 431-8159-12
- Beslutsdatum: 2013-05-23
- Länsmuseum Gävleborgs dnr: 1324-320
- Uppdragsgivare: Gästrike Vatten AB
- Undersökningstid: 29 maj – 15 november, 2013.
- Projektledare: Maria Björck
- Personal: Anders Altner och Bo Ulfhielm
- Fastighet: Sättra 109:1, 111:10 och Öster 2:1
- Socken: Gävle
- Kommun: Gävle
- Koordinatsystem: Sweref 99 TM, (Schakt 1); N6729901, E617051, (Schakt 2); N6728835, E617508
- Kartblad: 67G 2bN
- Höjdsystem: RH 2000
- Exploateringsyta: 1 200 m²
- Undersökt yta: 1 200 m²
- Arkeologtimmar: 32
- Digitala inmätningar: GPS av Anders Altner
- Dokumentationshandlingar som förvaras i Länsmuseum Gävleborgs arkiv: tre stycken profilritningar, 121 stycken digitala foton och mätdata.
- Fynd: Ett järnföremål och 5 fragment av ben tillvaratogs och förvaras i länsmuseets magasin.

BILAGA 1. SCHAKTBESKRIVNINGAR

Schakt	Längd	Bredd	Djup	Beskrivning	Naturlig jord	Fynd
1	250 m	2–4 m	1,6–2,5 m	Berörde RAÄ 2. Inom schaktet iakttogs sex stycken anläggningar i form av en blästerugn, två möjliga slaggavtappningsgropar, ett kolupplag och två skadade slaggvarpar (Figur 5, 6 och 11). För lager se profil (Figur 15 och 16).	Sandig morän	F1 järn F2 obränt ben
2	190 m	2–4 m	2–2,5 m	Berörde RAÄ 51. Under asfalten iakttogs endast ett bärlager för vägen samt en gammal sjöbotten bestående av blålera (Figur 7 och 12).	Postglacial lera	-

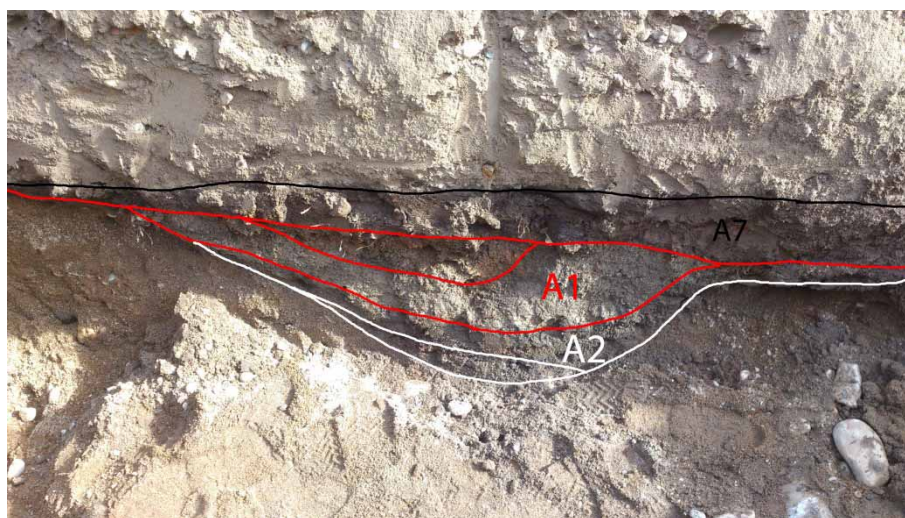
Figur 12. Schakttabell. Schakt 1 grävdes intill RAÄ 2 (gravfält) vid Sättravägen och schakt 2 utmed Fältskärsleden inom RAÄ 51 (Gävle stads äldre stadslager).

BILAGA 2. ANLÄGGNINGSBESKRIVNINGAR

Samtliga anläggningar påträffades inom schakt 1, intill RAÄ 2 (Gravfält) vid Sätrevägen.

A1 Botten av slaggavtappningsgrop till blästerugn (Fas 2)

Oval i plan, 1,2x1 meter stor (NÖ-SV), med trolig nedgrävningskant och 0,25 meter djup. Anläggningen hade skålformad profil, med sluttande konkava sidor och något rundad botten (Figur 15 och 17). Fyllningen bestod i botten av lerklining bestående av vit lera/mjåla, 0,1 - 0,2 meter tjock (Lager 6 i figur 17). Ovan detta, mot norra halvan, ett lager av rödbränd lera, troligen bit av eroderad/raserad ugnsvägg till blästerugn (Lager 5 i figur 17). Slaggprover från anläggningen tillvaratogs.

Figur 13. Svart linje markerar slaggvarp A7, röd linje markerar nedgrävning och fyllnadslager för slaggrop A1 och vit linje markerar nedgrävning och fyllnadslager för slaggrop A2. Bilden är tagen från nordväst. Foto: Anders Altnér.

A2 Botten av slaggavtappningsgrop till blästugn (Fas 1)

Oval i plan, 1,6 x 1 meter stor (NÖ-SV) och 0,5 meter djup med en tydlig nedgrävningskant. Anläggningen var skålformad i profil med sluttande konkava sidor och rundad botten (Figur 15 och 17). Fyllningen bestod i botten av bitar av hårt bränd sintrad lera, 0,05 - 0,1 meter tjock (L8 i figur 17). Ovan detta iakttogs ett brunt humöst blandlager av sand, med bitar av rödbränd lera, kol/sot och måttlig inblandning av mindre slaggbitar (Lager 7 i figur 17). Slaggbitarna var till större delen av fluten slagg och utgör sannolikt rester av blästerslagg. Kol och slaggprover tillvaratogs och anläggningen har daterats till vendeltid.

A3 Nedgrävning

Endast synlig i profil, 1,2 meter bred (SV-NÖ) och 0,35 m djup med en tydlig nedgrävningskant. Anläggningen var något skålformad i profil med sluttande sidor, svagt konkava, och med en rundad botten (Lager 5-8, profil 18). Fyllningen utgjordes av skiktvisa lager av lera i varierande färg med ett brunrött sandlager i botten, möjligen järnutfällning. Möjligen har anläggningen en relation till slaggavtappningsgrop A2.

A4 Utgår.

A5 Kolupplag?

Synligt rakt igenom schaktet på en yta av minst 5 x 2 meter (NÖ-SV), bestående av ett kolrikt lager av brun humös sand med enstaka bitar av slaggkross, 0,1 - 0,2 meter tjockt. Kolprov tillvaratogs och anläggningen har daterats till recent tid. Fem fragment av obränt ben påträffades inom kollagret (Fynd nr 2, figur 14). Möjligen har anläggningen en relation till den bebyggelseetablering som skett i området kring 1800-1900-talet.

A6 Utgår.

A7 Slagg/slaggvarp (relation till A1?)

Rest av slaggvarp oregelbunden i plan, minst 2 x 2 meter stor (ÖSÖ-VNV), bestående av ett 0,1 - 0,15 m tjockt blandlager av brun humös lätt siltig sand med slagg, bitar av bränd lera och enstaka kolbitar (Figur 15 och 17). Lagret fortsätter österut in i schaktkanten. Utgör troligen ett raseringslager och skadad slaggvarp med fragment av lerklining till blästugn (Lager 4 i figur 17). Ett fynd av korroderat järn påträffades inom raseringslagret (Fynd nr 1, figur 16). Slaggprover från anläggningen tillvaratogs.

A8 Slagg/slaggvarp

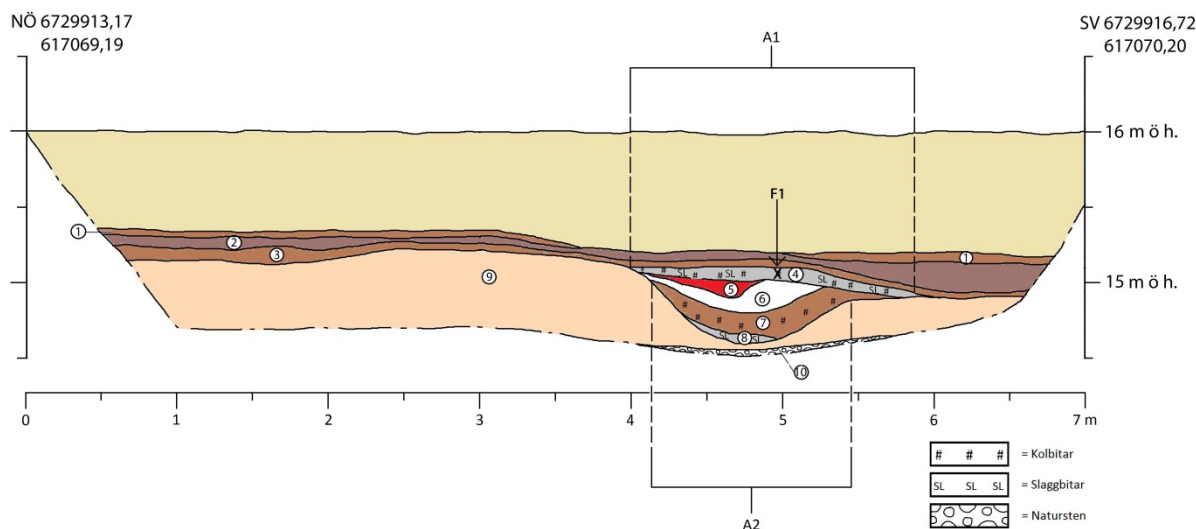
Rest slagg/slaggvarp synlig inom en 40 meter lång yta, bestående av en måttlig mängd sot och spridd slagg i schaktmassorna och matjorden längs med slänten ned mot järnvägsspåret. Möjligen har det legat en eller flera blästungar i närheten till anläggningen (Figur 7). Enstaka större slaggbitar tillvaratogs.

BILAGA 3, FYNDLISTA

Fnr	Anl	Anl typ	Lager	Material	Antal	Vikt	Mått L/Br	Anmärkning
1	7	Slaggvarp	4	Järn	2	18,5 g	56x10-17x2 mm	2 fragment av något korroderat platt järn.
2	5	Kolupplag	3	Ben	5	23,5 g		5 fragment obr. ben.

Figur 14. Fyndlista över påträffade fynd inom schakt 1, Sättravägen.

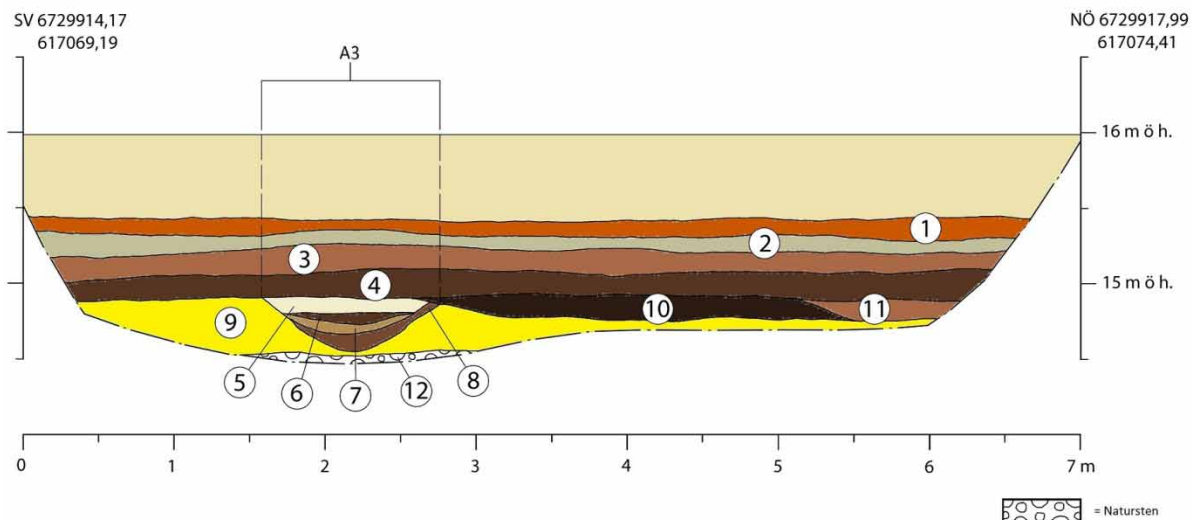
BILAGA 4. PROFILER

Figur 15. Profil mot SÖ av anläggning 1 (slaggavtappningsgrop, L5-6= fas 2), 2 (slaggavtappningsgrop, L7-8= fas 1) och 7 (slaggvarp, L4). F1 utgör fynd av järnföremål. Lagret överst i beige utgör bärlager till Sättravägen. Skala 1:50.

Lagerföljd:

1. Brun kompakt siltig sand med mindre natursten, sot och enstaka slaggkross och lerklumpar, 0,02 - 0,05 meter tjockt (Äldre vägyta?).
2. Lätt lerig gråbrun sand, 0,05 - 0,1 meter tjockt.
3. Brun humös lätt lerig sand med enstaka mindre slaggkross, 0,05 - 0,12 meter tjockt.
4. Mellanbrun humös lerig sand med större bitar slaggkross, 0,05 - 0,1 meter tjockt (Skadad slaggvarp A7).
5. Porös rödbränd lera, 0,1 meter tjockt (Fragment av bränd lera, raserad/eroderad ugnsvägg A1).
6. Ljusgrå lera/mjåla, 0,1 meter tjockt (Nedgrävningskant med lerklining för slaggavtappningsgrop till blästugn A1).
7. Brun lätt lerig sand med kol, sot, slaggkross och bitar av bränd lera, 0,08 - 0,2 meter tjockt (Raseringslager A2).
8. Tunt lager av hårt bränd sintrad lera, sot och enstaka mindre bitar slaggkross (Nedgrävningskant, slaggavtappningsgrop till blästugn A2).
9. Grovkornig sand med mindre natursten.
10. Natursten (Rullstensås).

Figur 16. Profil mot NV av anläggning 3 (nedgrävning). Lagret överst i beige utgör bärlager till Sättravägen. Skala 1:50.

Lagerföljd:

1. Brun kompakt siltig sand med mindre natursten, sot och enstaka slaggkross och lerklumpar, 0,05 - 0,014 meter tjockt (Äldre vägyta?).
2. Gulgrå sand sand med mindre natursten, 0,05 - 0,15 meter tjockt.
3. Brun kompakt lätt lerig sand med natursten, 0,15 - 0,2 meter tjockt.
4. Brun humös sand med enstaka mindre slaggkross och natursten, 0,1-0,2 meter tjockt (Äldre markhorisont?).
5. Gråvit lera/mjåla, 0,1 meter tjockt (A3).
6. Brun sandig lera, 0,05 meter tjockt (A3).
7. Brungul lera/mjåla, 0,05 meter tjockt (A3).
8. Kompakt brunröd sand (Nedgrävning A3, järnutfällning?).
9. Grovkornig sand med mindre natursten.
10. Brun humös sandig lera.
11. Brun lätt humös sand.
12. Natursten (Rullstensås).

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, BOX 746, 801 28 GÄVLE. TEL 026-65 56 00. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE
BESÖKSADRESS: SÖDRA STRANDGATAN 20, GÄVLE.